

GAGAUZ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL KADIN VE ERKEK GİYİMİ

Rabia UÇKUN*

ÖZET

Giyim ve kuşam geçmişten günümüze kadar, insanlığın en etkin kültürel dinamikleri arasında yerini almıştır. Bu çalışmada Gagauz Türklerinin geleneksel giyim-kuşam şekilleri, yazılı kaynaklar ve tarafımızdan derlenen bilgi ve belgeler ışığında; giysilerin işlevleri, hangi ortam ve şartlarda giyildiği göz önünde tutularak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Gagauz Türklerinin giyim-kuşam şekillerinin, eski Türk giyim kültüründen izler taşıdığı fakat tarihi süreç içerisinde çağın, çevrenin ve günlük yaşayış tarzının gerektirdiği bir şekilde birtakım değişikliklere uğramış olduğu sonucuna varılacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk, Gagauz, Kültür, Giyim, Gelenek.

ABSTRACT

Dressing and wearing have been one of the most efficient cultural dynamics from the past till recent days. The functions of the wearing is tried to be analyzed by keeping in mind the circumstances and conditions specific to the particular clothes in the light of traditional modes of Gagauz Turks' dressing, written resources and information and documents collecting by us. As a conclusion, it is found out that Gagauz Turks' modes of dressing have the marks of ancient Turkish culture of dressing, however; it has exposed to some changes proper to the new era and daily life styles during the course history.

Keywords: Turk, Gagauz, culture, dressing, tradition.

Giyim ve kuşam geçmişten günümüze kadar, insanlığın en etkin kültürel dinamikleri arasında yerini almıştır. Önce insan vücudunu korumak amacı ile bulunan giyim, daha sonra bilindiği gibi çevrenin şartlarına göre şekillenerek sosyal ve tarihi gelişimini toplumun özel-

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Bornova – İZMİR.

liklerine göre tamamlamıştır. Her toplum kültürüne, sosyal yapısına, yaşadığı bölgenin coğrafi ve iklim özelliklerine göre kendi giyim tarzını oluşturmuştur.

Bu çalışmada, kültürün dinamik unsurları arasında yer alan ve küresel alana hızla taşınan Gagauz Türklerinin geleneksel giyim tarzı ele alınacaktır. Küreselleşme ve onun sebep olduğu tekipleşme, bütün dünyada olduğu gibi Gagauz Türklerinin giyim tarzını da büyük ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler ve makineleşme neticesinde, usta malı, el yapımı her çeşit geleneksel malzeme ve bu malzemelerden yapılan ürünler tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Kitle iletişim araçlarının etkisi ile hızla endüstrileşen giyim, artık bir tüketim unsuru olarak kabul edilmektedir. Gagauz Türklerinin geleneksel giyim- kuşam şekilleri, yazılı kaynaklar ve tarafımızdan derlenen bilgi ve belgeler ışığında; giysilerin işlevleri, hangi ortam ve şartlarda giyildiği göz önünde tutularak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarındaki geleneksel kadın ve erkek giyimi üzerinde durulacaktır.

Gagauz Türklerinde giyim için **kostüm**, her türlü giyim eşyası, giyecek için **ruba** terimi kullanılmaktadır. Giyim cinsiyete göre **kadın kostümü** ve **adam kostümü** olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kadın giysileri **karı rubaları**, erkek giysileri de **adam rubaları** şeklinde adlandırılmaktadır. Giysiler Gagauz Türkleri tarafından kullanıldıkları yere göre de, **her günnük** ve **bayramlık** olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır.¹ Günlük giyimin halkın tarihi ve geçiş dönemlerine ait eski unsurları bünyesinde topladığı ve çok az değişikliğe uğradığı görülmektedir. Geleneksel giyim tarzındaki değişimin, kadın giyiminde özellikle de yaşlı kadın giyiminde daha yavaş olduğunu söylemek mümkündür. 19. yüzyılın sonunda yaşlı kuşak erkek ve kadın bayramlık giysilerinin de oldukça arkaik olduğu görülmektedir. Gagauz Yeri'nde şahıslara ait fotoğraf arşivleri ile Beşalma Köyü'nde bulunan ve Dimitri Karaçoban tarafından kurulan etnografya müzesinde sergilenen geleneksel kadın ve erkek giyimine ait örnekler; yazılı ve sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri ve konu ile ilgili olarak yukarıda zikrettiğimiz tespitleri doğrulamaktadır.

KADIN GİYİMİ

Gagauz kadın giyiminin en eski ve en önemli parçası **gölmek** adı verilen gömlektir. Gagauzların kültür ürünlerini ilk olarak derleyen ve Türkoloji alanında Gagauzlar üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Valentin Aleksandroviç Moşkov, Gagauzların geleneksel giyimi üzerine de önemli bilgiler vermektedir. Moşkov, 19. yüzyılda gömleğin evde dokunmuş **bezi** adı verilen çok ince bir kumaştan dikildiğini² belirtmektedir. Evde dokunan bez, halkın iç giyiminin ana malzemesi olmuştur. Zamanla evde dokunan keten kumaş, beyaz fabrika keteni ile veya parlak renklerdeki basma ile yer değiştirmiştir. Gömleğin eski şekilleri, kumaşa yaka ve kol oyularak tek parçadan veya omuzlardan birleştirilerek iki parçadan oluşmaktadır. Yaka genellikle yuvarlak olup, göğüs ortasında **örtmecik** adı verilen derin bir oyuk, oyunun uç kısmında da düğme bulunur. Bu tür bir kesimin, bebek emzirme işlevini kolaylaştırmaya yönelik olarak tasarlandığını söylemek mümkündür. Günlük kullanımda ketenden, bayram ve törenlerde ise ipekten yapılmış gömlekler tercih edilmektedir.

¹ K.K. 1

² Valentin Aleksandroviç Moşkov, **Gagauzı Benderskogo uezda**, Kişinev, 2004, s.397.

Kadın giyiminin önemli bir parçası da, gömlek üzerine giyilen ve **fistan** adı verilen kolsuz elbisedir. Fistan evde dokunan tek renk bordo, mavi, yeşil, havuç rengi yün kumaştan dikilmektedir. Yakalı veya sağır yakalı olarak hazırlanan fistanın eteği geniştir, eski örneklerinde ise etek kısmı astarlıdır. Eteğin ucu **aborka** adı verilen geniş bir şeritle süslenir. Etek süslemesinde çoğunlukla siyah ve kahverengi kumaş parçaları ve kurdelerin yatay olarak kullanıldığı görülmektedir. Etek üzerindeki bu süslemeler keyfi olarak yapılmamaktadır. Gagauzlara has bu süsleme şekilleri, kadınların yaş farklılıklarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Zira genç kız ve kadınların elbiselerine iki veya üç sıra yatay süsleme yapılırken, yaşlı kadınların elbiselerindeki süsleme tek sıra halindedir. Gagauz giyiminde karşılaştığımız bu özel süsleme şeklinin daha ayrıntılı bir inceleme gerektirdiği düşüncesindeyiz.

Mariya Marinoviç' in bildirdiğine göre, Çadirlunga bölgesinin bazı köylerinde yaşlı kadınlar, oldukça kısa etekli ve yüksek belli kolsuz elbiseler(fistan) de giymektedir. Maruneviç **ensiz fistan** adı verilen elbise modelinin Kuzeydoğu Bulgaristan'dan alındığını, aynı modeldeki elbiselerin komşu Bulgar halkı tarafından da kullanıldığını³ belirtmektedir. Gagauz elbise modelleri incelendiğinde, zamanla kemer dikişinin doğal bel çizgisine kadar indiği ve bu yönüyle Bulgar giyiminden ayrıldığı görülmektedir. **Fistan** terimi Güney Avrupa halklarının günlük konuşma diline yerleşmiş, bu halklarda **fustalena**, **fustan**, **hustan**, **fusta** üst giysi adı olarak kullanılmıştır. Gagauz Türklerinde giysileri yapıldıkları malzemeye göre adlandırma geleneği de, geçmişten günümüze sürdürülmektedir. Örnek olarak basmadan yapılan elbiseye **çit(sitests)**⁴ adı verilir. Renk adlarının da eklenmesi ile **mavi çit**, **kırmızı çit** şeklinde kullanılır.

Gagauz kadın giyiminin zorunlu parçalarından biri de, **önlüktür**. Gagauz Türkleri önlük için **fita** ve **farta** terimlerini kullanmaktadır.⁵ **Fita** evde dokunan koyu renk yün kumaştan dikilir. Fitanın bağlama yerleri bükülmüş yün iplikten yapılır. Fitanın en eski örneklerinde daha çok mor renk tercih edilmiş olup, süsleme yoktur. 20.yüzyılın ortalarından itibaren satın alma kumaşlardan dikilen beyaz önlükler, genç kız ve kadınlar tarafından özellikle bayramlık olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu tür önlüklere **farta** adı verilmektedir. Fıtanın farklı olarak fartaya cep dikilir, çeşitli süslemeler yapılır. Mariya Marinoviç' in belirttiğine göre, 19. yüzyılın sonunda Bulgaristan'daki Gagauz kadınların kullandıkları önlük, Basarabya'daki Gagauz kadınların tek renkli önlüğünden farklı olarak, renkli ve çizgilidir.⁶ Bu bakış açısı ile A. Manov' un kitabında verilen genç kadın fotoğrafı ilginçtir. Fotoğraftaki önlük parlak ve çizgili kumaştan yapılmıştır. Manov' un kitabındaki bu fotoğraf,⁷ Marinoviç' in verdiği bilgileri doğrulaması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Bu türde parlak ve çizgili kumaştan yapılmış çizgili önlükler, günümüzde de Kuzeydoğu Bulgaristan köylerin-

³ Mariya V. Maruneviç, **Materialnaya kultura Gagauzov**, XIX naçala XX. v, Kişinev, Ştinita, 1988, s.112.

⁴ **Sitests**: Basma için kullanılan Rusça bir kelime.

⁵ K.K.2.

⁶ Maruneviç, **age.**, s.114.

⁷ Adı geçen fotoğraf için bkz: Atanas Manov, **Potekloto na Gagauzite: Tenkite obıçai i nravi**, Varna,1938, s.48; ayrıca bkz: Maruneviç, **age.**, s.109.

deki genç Gagauz kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Gagauz kadın giyiminde önemli fonksiyonlara sahip olan önlüğün, günlük hayatta her türlü bağ ve bahçe işlerini yaparken kullanıldığı gibi, tören ve bayramlarda dekoratif-süs amaçlı olarak kullanıldığını da söylemek mümkündür.

Kadın giyiminde süsleme ve süslenme de önemli bir yer tutmaktadır. Kadınların süslenmek amacı ile taktıkları veya kullandıkları eşyalara **gözellikler** adı verilir. Küpe, bilezik, kolye vazgeçilmez süs eşyalarıdır. Birkaç sıra halinde boncuktan yapılmış veya para görünümlü metalden yapılmış kolyeler yaygın olarak kullanılır. Sadece zengin Gagauz kadınların taktıkları **mahmuda** adı verilen küçük altın paralardan ve **left** adı verilen büyük altın paralardan yapılan kolyeler de vardır. V.A.Moşkov, bu kolyelerin ayrıntılı tasvirini yapmakta⁸ özellikle bayramlarda kullanıldığını ve bunların bele kadar bütün göğsü kapladığını belirtmektedir.

Altın, gümüş, kemik ve sedeften yapılmış **stavro** (haç) takma geleneği de günümüze kadar sürdürülmüştür. Özellikle sedefin kutsal bir güce sahip olduğuna kutsal yerlerden geldiğine inanılmaktadır. Sedef boncuk dizisine takılan ve sedeften yapılan stavro (haç) yu her kadının doğduğu andan itibaren taşınması gerektiğine dair bir inaniş,⁹ bugün de Gagauzlar arasında rastlamak mümkündür. Kadınlar için önemli bir süs eşyası da, gümüş **tokalı kemer (pahtalı kolon)** dir. Moşkov, deri kayış üzerine gümüş parçalarının takılmasıyla hazırlanan, daha eski bir tür olan gümüş kemerden bahsetmekte ve bunun 19. yüzyılda kullanıldığını belirtmektedir.¹⁰ Eskiden düğün sırasında gelinlere takılan gümüş kemerler, günümüzde kullanılmamakta olup, her köyde hatıra olarak saklanan nadir birkaç örneğe rastlamak mümkündür.

Gagauz kadınlarının geleneksel ayakkabıları **çarık** ve **emeni** adı verilen yemenidir. Yemeni evde yapılan veya zanaatkârlardan alınan, çoğunlukla arkalıksız olan deri ayakkabılardır.¹¹ 20. yüzyılın başında emeni terimi, pek çok köyde genç kızların bayramlık ayakkabısı olan, alçak ökçeli, evde yapılan ayakkabılar için kullanılmaya başlamıştır.¹² Yaşlı kuşak kadınlar ise, ökçesiz ve arkalıksız **papuç** adı verilen deri ayakkabılar kullanmıştır. Yoksul ailelerde ise, kadınlar tarafından **çarık (postal)** ya da yün veya çuhadan yapılmış **terlik** tercih edilmiştir. Kuzeyde bu tür terliklere **kaltsı** adı verilmiştir. Genç kızlar ve kadınlar tarafından şişe örülmüş daha ince çoraplar kullanılırken, yaşlı kadınlar ve çocuklar için kaba yünden yapılan **tomak** adı verilen kışlık çoraplar kullanılmaktadır.¹³

Moşkov' un verdiği bilgilere göre, 19.yüzyılın sonunda Gagauz kadınlarının kışlık dış giysisi, cepleriyle dize kadar uzanan koyun derisinden yapılmış **yarım kürktür**.¹⁴ Gagauz çocuk ve genç oyunlarında da hem kadın hem erkek dış giyiminde kullanılan kürkten bah-

⁸ Moşkov, **age.**, s.400.

⁹ K.K.1.

¹⁰ Moşkov, **age.**, s.397.

¹¹ K.K.1.

¹² Maruneviç, **age.**, s.119.

¹³ K.K.2.

¹⁴ Moşkov, **age.**, s.399.

sedilmektedir. Örnek olarak **üşüdüm** adını taşıyan oyunda kızlar ve oğlanlar karşılıklı sıralanarak şu tekerlemeyi söylerler: ¹⁵

Kızlar : Üşüdüm üşüdüm, al beni canım üşüdüm.

Oğlanlar: Kürkün giy, kürkün giy, al beni canım, kürkün giy.

Kızlar : Kürküm yok, kürküm yok, al beni canım kürküm yok.

Kadınlar kolsuz fistan üzerine evde dokunmuş veya fabrika malı ketenden dikilmiş **ceket** giyerler. Moşkov bu ceketlere **baska** adının verildiğini, her zaman siyah renkte olduğunu ve sadece soğuk havalarda giyildiğini belirtmektedir.¹⁶ Ceket kesiminin yaş guruplarına göre değişmesi dikkat çekicidir. Bu ceketler gençler için belli veya kemerli, yaşlılar için daha bol kesimlidir. Bu giysinin benzer türdeki şekilleri günümüze kadar korunmuştur.

Gagauzların geleneksel kadın giyiminde en önemli yeri baş süslemeleri almaktadır. **Kasinka** adı verilen çember, büyük eşarp **mamuka** ve **şal** başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Büyük siyah başörtüsü olan **mamukanın** 19. yüzyılda artık kullanılmadığı, fessiz olarak çemberlerin kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. **Bariz** adı verilen ince eşarp ise, zengin kadınların bayramlık eşarblı olup çene altından bağlanmakta ve uçları sırta doğru bırakılmaktadır. Maria Maruneviç, 19. yüzyılda Basarabya Gagauzlarında kadınların çeşitli şekillerde başlarını bağladıklarını belirtmektedir.¹⁷ Adı geçen baş bağlama şekillerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Yaşlı kadınların sürekli tepeden yaptıkları bağlama şekli. Bu tarz bağlama Gagauzlar tarafından **tepedan** veya **annılık** olarak adlandırılmaktadır.

b) Eskiden yaşlı kadınların taktıkları eşarblın yanaklardan geçip çene altından bağlanması. Bu tarz bağlama kısmen Odessa bölgesinde Dimitrovka köyü Gagauzlarında korunmuştur.

c) Evde ve çalışma sırasında bütün kadınlar ve genç kızların kullandığı kulak üzerinden yandan bağlama. Bu tarz bağlama şekline **moda**, **namoda**, **vloşka** adı verilmektedir.

d) Soğuk havalarda kadınların dışarıda kullandığı çene altından bağlama şekli. Bu tarz bağlama **çene altından** olarak adlandırılmaktadır.

e) Soğuk havalarda genç kızların boyun çevresinde bağlama şekli. Bu tarz bağlama **boynudan** veya **dartlı** olarak adlandırılmaktadır.

Saçları taramak için köy ustalarınca kemikten yapılmış **taraklar** kullanılmaktadır. Tarak üzerinde boncuk, deniz kabuğu motifleri vardır. Halk inancına göre bu motifler koruyucu güce sahiptir. Gagauzlarda tespit ettiğimiz ve 19. yüzyıl sonuna kadar korunan ilginç bir adet de geline çok fazla örgü yapılmasıdır. Yine 19. yüzyıla kadar korunan baş süslemesi ise, genç kızların ve gelinlerin kullandığı sikkeli küçük şapkalar yani **festir**. A.Manov Bulgaristan Gagauzlarının düğün geleneklerinden bahsederken, **gelin giysilerini** de zikretmektedir.¹⁸ Geline el dokuması keten kumaştan yapılmış, yarısı beyaz yarısı koyu renk **çatal don**

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Atanas Manov, **Gagauzlar (Hıristiyan Türkler)**, Bulgarcadan çev: Türker Acaroğlu, Varlık Neşriyatı, Ankara 1939, s.76-77.

¹⁶ Moşkov. **age.**, s.397.

¹⁷ Maruneviç, **age.**, s.121.

¹⁸ Manov, **age.**, s.79-80.

giydirilir. Üzerine ipek bir gömlek ile bir **anteri (entari)**, bunların üzerine de kısa kollu bir **kontoş**, kiliseye giderken ise vücudunu örtmesi için **biniş** giydirilir. Saçları örülerek önden iki kat zülüf kesilir. Başına bir **fes** konulur ve etrafına **çember** sarılır. Fesin üstüne **altın, sırma** ve **gümüş süsler** konulur. Başın arka tarafına bir **çiçek**, ön alın tarafına altınlar, boyna **inci**, iki sıra altından bir **gerdanlık**, ellere altın **bilezik**, bele de **sırma** bir **kemer** takılır.

ERKEK GİYİMİ

Geleneksel Gagauz erkek giyiminin zorunlu parçası **gömlektir**. İç çamaşırı fonksiyonu da gören gömleğin, geçmişte evde dokunmuş pamuklu veya kaba keten kumaştan hazırlandığı görülmektedir. Gömlek kumaşı boyanmaz ve kullanılan ham maddenin doğal rengini taşır. Gömleğin tek parçalı, iki parçalı gibi değişik kesimleri mevcuttur. Gömleğin göğüs ortasında veya yanda bir kesik bulunur ve sağır yakalı veya dik yakalı olarak hazırlanır. Bütün gömleklere kollar (yen) manşetli ve düzdür.¹⁹

Üst gömleğe **flana** adı verilmektedir. Bu gömlek işlemeli yenli, iki parçadan ve normal ketene göre daha kaba ketenden hazırlanmıştır. Başlangıçta flana için evde dokunmuş bordo, gri, yeşil, havuç rengi gibi koyu renk yün kumaş kullanılmıştır. İç çamaşır işlevi de gören gömlek zamanla yerini flanaya bırakmıştır. Flana evde ve tarla işlerinde yelekle giyilen iç gömlek görevi görmüştür. Dik yakanın yerini zamanla yatık yaka almıştır. Moşkov, kendi tasvirlerinde bu üst gömleği **fanela** olarak adlandırmaktadır.²⁰ Flananın yaka ve göğüs işlemeli bir türüne Bulgaristan Gagauzları tarafından **camadan** adı verilmektedir.

Geleneksel erkek giyiminde **pantolon (don)** evde dokunan çuhadan, yün kumaştan yapılır. **Dimi don** ve **tuçlu don** olmak üzere iki çeşittir.²¹ Dimi don koyu renkli özellikle siyah veya kahverengi kalın yün kumaştan yapılan pantolondur. Dimi dona geniş bir kemer veya yünden örülmüş uçkur dikilir. İnce kumaştan dikilen tuçlu don, bayramlarda giyilmektedir. Daha az olmakla birlikte Gagauz erkek giyiminde dar beyaz pamuklu pantolonlar da görülmektedir. Yaşlılar daha geniş, gençler daha dar kesimli pantolonları tercih etmiş, hâkim renk olan siyah günümüze kadar korunmuştur.

Kuşak da erkek giyiminin önemli parçalarından biridir. Kuşak yünden dokunur ve daha çok kırmızı renktedir. Moşkov, yalnız yaşlıların değil gençlerin de bellerine kuşak dolaıklarını, hatta yazın en sıcak günlerde de kuşağın çıkartılmadığını bildirmektedir.²²

Erkek giyiminde **yelek**, şimdiye kadar hem kesim hem malzeme olarak korunmuş ve şehir giyimine uygun hale getirilmiştir. Fakat kanaatimizce Gagauzların eski giyim tarzında karşılaşılan, çuhadan yapılan kolsuz bir elbise olan **mintan** daha gelenekseldir. Mintanın gelişim ve değişimi sonucunda yeleşin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Moşkov'un tasvirine göre mintan fanilanın üzerine giyilen, yelek benzeri kısa kolsuz bir giysidir.²³ Mintan daha çok mavi, kırmızı ve yeşil renktedir. Atlas veya siyah kadife mintanlar, gençler tarafından bayramda veya kiliseye giderken giyilmektedir.

¹⁹ K.K.4.

²⁰ Moşkov, **age.**, s.401.

²¹ Maruneviç, **age.**, s.127.

²² Moşkov, **age.**, s.400.

²³ Moşkov, **age.**, s.401.

Eski erkek giyiminin ayrılmaz bir parçası da **antire** veya **abadır**. Geleneksel kısa erkek ceketi olan bu giysi, koyu renk çuhadan gaytan işli olarak hazırlanmaktadır. Moşkov' un **antire**, Manov'un **kontoş**²⁴ olarak zikrettiği, şekil bakımından aynı tür giysidir. Evde dokunmuş siyah, koyu gri veya kahverengi çuhadan astarlı olarak dikilen **anteri (aba)** 20. yüzyılın ortalarına kadar, Gagauz köylerinde milli erkek giysisi olarak korunmuştur. Günümüzde ise anteri ile, daha çok sağır yakalı yelekler adlandırılmaktadır.²⁵

Gagauz erkekleri, kışın dış giysi olarak kadın giysileri ile aynı adı taşıyan (mintan, keptar, poşkına, bonditsa v.b.) koyun kürkünden yapılmış kolsuz **yarım kürk** ve **tulup** (kocuk, boy kocuk, boy kürkü) giymektedir. Hem kolsuz kısa kürkler, hem de uzun kürkler, karakteristik çizgilerini koruyarak günümüzde de kullanılmaktadır. Basarabya Gagauzlarında **kolsuz kürk** bütün köylerde görülmekle birlikte terminoloji farklılaşmıştır. M. Maruneviç' in verdiği bilgilerden öğrendiğimiz kadarıyla, kolsuz kürk için²⁶ Volkanest ve çevresinde **keptar**; Dimitrovka ve yakın köylerde **poşki**, **poşkına**; Komrat ve çevresinde **bonditsa**; Balbuka' da **mintan**, **kürk** adı verilmektedir. Kısa kürk, ceket (**kufayka** da denir); genç ve orta yaştaki erkekler tarafından; uzun kürk (boy gocuk) ise, yaşlı erkekler tarafından kullanılmaktadır.

Gagauz erkekleri kışın başlarına **kalpak** adı verilen kürk şapka, yazın ise **paraliya** adı verilen **keçe şapkalar** takmaktadır. Kalpak takma geleneği günümüze kadar korunmuştur. Pek çok araştırmacı Gagauzların çevresi mendille sarılmış **fes** giydiklerini bildirmiş olup, müze ve arşivlerde karşılaştığımız geleneksel giyim örnekleri ve bunlarla ilgili fotoğraflar da bunu doğrulamaktadır. Zamanla beyaz ve siyah **yün şapkaların**, fesin yerini aldığı görülmektedir.

Gagauzlarda erkek ayakkabısının en eski şekli, domuz ve öküz derisinden yapılan **çarıktır**. Ayaklara ise, evde dokunmuş beyaz yünden parçalar (**sargı**) sarılmaktadır. Çarıklar ve beyaz sargılar, siyah deri kayışla ve at kılı veya keçi yününden hazırlanmış siyah bir iple bağlanmaktadır. Koyu renk pantolon üzerine dizlere kadar sarılan beyaz yün ve onun üzerine bağlanan siyah kayışlar, Gagauzlar için karakteristik bir giysi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gagauzlarda görülen bir başka ayakkabı türü, uzun örgü yün çoraplarla giyilen ve **emeni** adı verilen ökçesiz deri ayakkabılardır. Zengin Gagauzlar özellikle gençler, kırmızı püsküllerle süslenmiş **tomak** adı verilen, yünden bağları olan ayakkabılar da giymiştir. Alan araştırmaları yemeninin kaybolmadığını, 19. yüzyıl boyunca kullanıldığını, daha sonra ise bu adın düşük ökçeli deri ayakkabılar için kullanıldığını göstermektedir. Gagauz halk kültüründe emeni adı, günümüze kadar söz varlığı olarak korunmuştur.²⁷

Gagauz erkek giyiminde özel bir yere sahip olan **damat (güvey) giyimi** de, gelin giyiminde olduğu gibi günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Atanas Manov'un Bulgaristan Gagauzlarının geleneksel damat giyimi hakkında verdiği bilgilere göre;²⁸ damat davetli delikanlılar tarafından, odanın ortasına bir kilim (halı) serilerek ortada damat olmak üzere,

²⁴ Manov, **age.**, s.31.

²⁵ K.K.3.

²⁶ Maruneviç, **age.**, s.131.

²⁷ K.K.4.

²⁸ Manov, **age.**, s.80.

müzik eşliğinde giydirilmektedir. Önce gelinin gönderdiği **iç çamaşırları**, sonra bir **gömlek**, beyaz iç **şalvar**, uzun konçlu **çoraplar** giydirilir. Dış giysi olarak bir **üst gömlek**, kadife bir **camadan**, çuha **şalvar**, çevresiz bir **fes** ya da **servieta (sarı)** giydirilmektedir.

Gagauz Türklerinin giyim-kuşam şekillerinin, eski Türk giyim kültüründen izler taşıdığı görülmektedir. Yukarıda örneklerini vermeye çalıştığımız Gagauzların geleneksel kadın ve erkek giyiminden anlaşılacağı üzere, Türkler Anadolu'ya ve muhtelif dönemlerde Balkanlara yerleştikten sonra da giyim tarzlarını uzun yıllar devam ettirmişlerdir. İletişim içinde oldukları kültürlerden etkilendikleri gibi, onları da etkilemişlerdir. Bu karşılıklı etkileşimin, Gagauz Türklerinin giyim ve kuşamı için de söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Gagauz Türklerinin giyim-kuşamı, tarihi süreç içerisinde gelişerek gelenek, görenek ve estetik zevkle yoğrulmuş; yaşadıkları bölgelerin coğrafi ve iklim şartlarına göre şekillenip yeniden düzenlenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Gagauzların giyim kültürünün, çağın ve günlük yaşayış tarzının gerektirdiği bir şekilde birtakım değişikliklere uğraması da, kaçınılmaz olmuştur. Sanayi ve endüstri devrimi, teknolojinin ilerlemesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, küreselleşme gibi sebepler; Gagauzların kadın ve erkek giyiminin tek tipleşmesi ve giyim bir tüketim aracı olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur.

Halk kültüründe geleneksel kadın ve erkek giyimini, geçirilen evreler ve bu evrelerin sebeplerini göz önünde bulundurarak incelemek gerekmektedir. Geleneksel giysileri yalnız eskinin bir hatırası olarak ya da gelecek kuşaklar için korunması, saklanması ve sergilenmesi gereken bir eşya olarak ele alıp değerlendirmek yerine; giysilerin işlevlerini, hangi ortam ve şartlarda kullanıldığı yada giyildiğini, renk ve model olarak hangi anlamları kazanıp hangi mesajları ilettiğini göz önüne alarak bir değerlendirme yapmanın daha faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Manov, Atanas, **Potekloto na Gagauzite: Tenkite obıçai i nravi**, Varna, 1938.
-----, **Gagauzlar (Hıristiyan Türkler)**, Bulgarcadan çev. Türker Acaroğlu, Varlık Neşriyatı, Ankara 1939.
Maruneviç, Mariya V., **Materialnaya kultura Gagauzov. XIX naçala XX. v**, Kişinev, Ştinitsa, 1988.
Moşkov, Valentin A., **Gagauzı Benderskogo uezda**, Kişinev, 2004.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.1: Tudora KEMENÇECİ**, 1933 doğumlu, okuma yazma bilmiyor, Etuliya (Tülü) köyü.
K.K.2: Mariya PERÇEMLİ, 1950 doğumlu, emekli sigortacı, lise mezunu, Çeşmeköy.
K.K.3: Mihayil PERÇEMLİ, 1947 doğumlu, kolhozdan emekli, lise mezunu, Çeşmeköy.
K.K.4: İvan TOPAL, 1936 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Etuliya (Tülü) köyü.